

Bomen tussen hemel en aarde

Bomen hebben al sinds mensenheugenis een bijzondere betekenis gehad in het leven van mensen. Uit oude beschavingen zijn allerlei legenden en mythen bekend, waarin cultische bomen voorkomen die als symbool golden voor onsterfelijkheid en allesomvattende draagkracht.

Bomen hebben van oudsher ook religieuze betekenis gehad. Maar ook zonder een directe band met het goddelijke was de boom in de oudheid een symbool van het leven: wie zich aan een boom vergrijpt, bedreigt de wortels waarmee het leven zich voedt. Vanwege de telkens weer terugkerende levenskracht is de boom het symbool voor de overwinning op de dood en het eeuwige leven. Altijd groene bomen zoals de spar, den en taxus zijn bij uitstek het symbool van onuitputtelijke levenskracht. De religieus-mythische verschijningsvorm van de boom is terug te voeren tot twee oersymbolen: de wereldboom en de levensboom.

Wereldboom

Het oertype van de wereldboom treffen we in vrijwel alle culturen aan. De imposante, uit de diepte van de aarde oprijzende boom is het symbool voor het behoud van de schepping. De wereldboom staat voor continuïteit en stabiliteit van het leven. Typerend voor de wereldboom is dat hij in het centrum van de wereld staat. Hij heeft een 'dragende' functie en vormt de verbinding tussen hemel en aarde. In de machtige boom woont de mens zoals een vogel zich nestelt in de boom. De lindebomen die vroeger in het centrum van een dorp of stad stonden (zoals de Tilburgse lindeboom!) kunnen we zien als een afspiegeling van de wereldboom; evenals de boom, die vroeger door bouwvakkers op het dak van een huis dat zijn hoogste punt bereikt had, geplaatst werd (de vlag voor het pannenvier is daarvan zonder twijfel een afgeleide vorm!). Ook herinnert de meiboom die in het begin van de lente op een centrale plaats in stad of dorp wordt opgericht aan de idee van de wereldboom.

Ook in de christelijke traditie komen we de (gekerstende) wereldboom tegen: het kruis van Jezus Christus, waarin de symboliek van zowel de wereld- als de levensboom ineengesmolten zijn. Een christelijke legende verhaalt, hoe uit het hout van de boom van kennis van goed en kwaad Jezus' kruis gemaakt zou zijn. Van hieruit is het nog maar een kleine stap naar de palmpaas en om de kruisen op hoge bergtoppen te interpreteren als dragende krachten van de wereld.

Uiteraard worden aan de wereldboom ook heilzame krachten toegekend: hij is niet alleen de grond van alles wat bestaat, maar geeft de mens ook de mogelijkheid om verlost te worden van ellende en misère. Tot op de dag van vandaag kennen we daarvan nog voorbeelden, zoals de Heilige Eik in het Spoorwagenveld of de bekende koorts- of lapjesboom bij de St. Walrick-kapel in het natuurgebied van de Hatertse vennen bij Nijmegen (waarin lapjes die aan het zieke lichaam zijn 'aangestreekt' worden gehangen). Helaas zijn in de loop der tijden veel 'heilige bomen' gevloerd.

Levensboom

De levensboom staat symbolisch voor de onuitputtelijke levenskracht en overwinning op de dood. Hij is het centrum van het zich steeds weer vernieuwende leven. Aan zijn takken groeien smakelijke vruchten, die de mens onsterfelijk maken wanneer hij ervan eet. De plaats waar de boom groeit duidt niet alleen op de aanwezigheid van water zonder meer, maar op het leven gevend water dat in grote stromen uitvloeit over de aarde.

Het motief van een paradijselijke tuin, waarin aan een bijzondere boom de 'levensvruchten' hangen, vinden we niet alleen in het Genesis-verhaal. Ook de Griekse mythologie maakt melding van een tuin, waarin een appelboom staat die gouden vruchten draagt. Wie van deze appels at, zou - volgens de overlevering - eeuwig jong blijven. Ook in de Germaanse mythologie wordt verteld over deze bijzondere levensbomen. Het motief van de levensboom en paradijs tuin is dus in veel culturen en godsdiensten aanwezig. In geen enkele mythe wordt de mens onsterfelijkheid gegund. Ook in het

oud-testamentische scheppingsverhaal is dit motief nog duidelijk zichtbaar: Jahwe verdrijft de mens na het eten van de boom van kennis van goed en kwaad definitief uit het paradijs en stelt een engel met een vlammend zwaard aan om te verhinderen dat de mens zich nog eens aan de levensboom vergrijpt.

Bedreigd bestaan

In onze geïndustrialiseerde en verstedelijkte samenleving is het slecht toeven voor de levens- en wereldboom. Kinderen in grote steden, onder de rook van verstikkende industriegebieden en te midden van betonnen woonblokken, weten vaak nauwelijks meer wat boompje-klimmen is, kunnen geen hutten bouwen in bomen, laat staat dat ze heimelijk kunnen smullen van de kersen uit de tuin van de buurman. Niet alleen dreigt het tropisch regenwoud te bezwijken onder de ondraaglijke last van de voortdurende uitstoting van chemische afvalstoffen en de onbegrensde behoeften van de industrie, ook elders vallen grote stukken bos ten prooi aan erosie ten gevolge van de ongebreidelde expansiedrang van onze consumptiemaatschappij.

Laten we maar zuinig zijn op onze bomen...anders overleven we het niet.

Jan Simons7

Levensboom als ornament in een bovenlicht van een huisdeur. Het drukt uit dat de boom met zijn takken de kosmos omspant en met zijn wortels de aarde bij elkaar houdt. De stam daartussenin staat voor het centrum van het leven. Brede voet, korte stam en smalle kruin drukken uit dat ons leven kort is, maar dat we wel een enorme voorgeschiedenis hebben.

Levensboom uit Mexico, gemaakt van klei. Dit soort bomen bestaat uit een centrale stam met daaraan een bolvormige ring. Deze zijn opgesierd met vogels, bladeren, appels en mensenfiguren. Soms zijn deze levensbomen wel een meter hoog. Aan het bovenste uiteinde is vaak een opening waarin een kaars kan worden gezet, zodat de boom als kandelaar kan dienen.